

2. Каюа Р. Людина і сакральне // Пер. з фр. А.В.Усик. – К.: Ваклер, 2003.— 256 с.
3. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. – К.: Обереги, 2003. – 144 с.
4. Павличко Д. В. Ялівець: Поезії. – К.: Веселка, 2004. – 399 с.
5. Релігієзнавчий словник /Ред. А. Колодний, Б. Лобовик. – К.: Четверта хвиля, 1996. – 392 с.
6. Сад демонов – Hortus daemonum. – М.: INTRADA, 1998. – 320с.
7. Сайт поезії: Дмитро Павличко // <http://www.poetryclub.com.ua>
8. Супруненко В. Нечистая сила. – Запорожжє: Издатель, 1991. – 340 с.
9. Усі письменники / Упор. Ю. І. Хізова, В. В. Щоголева. – Харків: Торсінг плюс, 2006. – 384 с.

Тетяна ВІЛЬЧИНСЬКА

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ САКРАЛЬНОГО У ПОЕТИЦІ ДМИТРА ПАВЛИЧКА

Стаття присвячена аналізу сакрального у поетичній мові Д.Павличка. Тлумачення сакрального у широкому і вузькому значенні зумовило виділення, з одного боку, вегетативних, орнітальних, астральних та ін. концептів-образів, а з іншого – релігійних, репрезентованих константами „Бог” і „Богородиця”. Простежено специфіку їх лінгвальної об’єктивації у пісенній творчості Дмитра Павличка.

Ключові слова: сакральне, концептуалізація, пісенна творчість, концепт-образ, Д. Павличко.

The article is dedicated to the analysis of the sacred in poetic language by D. Pavlychko. The interpretation of sacred issues in broad and narrow meanings caused the necessity to define, on the one hand, vegetational, ornitological and astrological and other concept-images, and, on the other hand, religions images represented by such concepts as „God” and „Virgin Mary”. The peculiarities of linguistic objectivation in poetic works by Dmytro Pavlychko.

Key words: the sacred, conceptualization, poetic works, concept-image, Dmytro Pavlychko.

Статья посвящена анализу сакрального в поэтическом языке Д. Павлычко. Толкование сакрального в широком и узком смысле обусловило выделение, с одной стороны, вегетативных, орнитальных, астральных и др. концепт-образов, а с другой - религиозных, представленных константами "Бог" и "Богородица". Прослежена специфика их лингвальной объективации в песенном творчестве Дмитрия Павлычко.

Ключевые слова: сакральное, концептуализация, песенное творчество, концепт-образ, Д. Павлычко.

Когнітивний аналіз художнього тексту став одним із пріоритетних напрямків у сучасній лінгвістиці. Зокрема, активізувався інтерес до художньої картини світу як складової мовної картини (Л. Петрова, Н. Слухай), до концепту як мовно-ментального феномена (В. Маслова, В. Жайворонок) тощо. Аналіз таких ментальних структур, як концепти, з одного боку, дає змогу простежити специфіку індивідуально-авторського відображення світу, а з іншого – морально-етнічні цінності, властиві колективній свідомості на певному історичному етапі.

З огляду на це тема, присвячена дослідженню однієї з концептосфер української мови, а саме сакральної, реалізованої в авторській картині світу, є актуальною. Матеріалом дослідження послужила поетична творчість Дмитра Павличка, якого Олесь Гончар у своєму „Щоденнику” справедливо називав поетом від Бога.

Поетична форма для митця, за словами М. Жулинського, – „еквівалент визначення того, що пережила його душа. Павличкова емоційна чутливість болісних доторків образним словом до власних тривог і почувань особлива, тому викликає надзвичайно щирі реакції читача... Враження переконливі, бо правдиві. Здійснюється своєрідне, через вербальне самовираження, діагностування своїх почуттів у проекції на довколишній світ” [4, с. 6]. Поета завжди підносила висока хвиля суб’єктивного переживання всього того, що відлучає актуальністю у політичному і громадському житті країни. Свого часу (1967 р.) у передмові до книги поезій Б.-І. Антонича Д. Павличко кваліфікував його як сакрального поета. Це повною мірою стосується й самого автора передмови, поетичні візії якого вражають своєю символічністю, алегоричністю, метафоричністю тощо.

У пропонованій статті об’єктом аналізу стали сакральні концепти, репрезентовані у пісенній творчості Д. Павличка, яка нині визначає рівень естетичних звершень українського пісенного мелосу. Досить згадати хоча б ті пісні, що давно стали народними, як-от: „Два кольори”, „Явір і яворина”, „Впали роси на покоси”, „Лелеченьки”, „Ave, Maria!” та ін.

У науковій парадигмі розрізняють широке і вузьке розуміння сакрального. З одного боку, сакральне – це передусім те, чому притаманна найвища цінність, за яку людина готова при потребі пожертвувати життям, „воно – сутність світу, його основа, його момент істини” [5, с. 239]. З іншого – це релігійний феномен, „універсальна категорія релігійної свідомості, яка охоплює все те, що є святим: культ, особи і речі, що були посвячені” [1, с. 252]. Як релігійний феномен сакральне пов’язане з Богом, Богородицею, Святими і под. Отже, сакральне – настільки різнопланова категорія, наскільки своєрідними

й динамічними є етнокультурні традиції, які визначають його специфіку.

У нашому дослідженні сакральне розглядаємо як одну з концептосфер, вживаючи указаний термін на позначення сукупності відповідних концептів. Сакральне співвідноситься із певною ділянкою мовної семантики як частини цієї концептосфери, реалізованої за допомогою мовних знаків. При цьому схиляємось до думки В. Жайворонка про те, що мовна одиниця функціонує „не просто як слово-номінація з одним чи кількома лінгвістичними значеннями, а як слово-концепт – вмістилище узагальненого культурного смислу...” [3, с. 10]. Отже, концепт наділений не лише власне лінгвістичною, а й культурною інформативністю. Специфіку художніх концептів, крім того, визначає співвідношення в їхній структурі колективного й індивідуального знання. Тому, досліджуючи ту чи іншу концептосферу, реалізовану в художній творчості, можна моделювати дійсність, відображену в мові загалом і в свідомості конкретних особистостей зокрема. Саме цим значною мірою зумовлений інтерес до художніх (поетичних) концептів як виразників загальнонародного й індивідуально-авторського сприйняття.

Серед концептуалізованих сакральних образів привертають увагу вегетативні, репрезентовані такими вербалізаторами, як: *явір, калина, тополя, черешня, яблуня, горобина* („*Росте калина над порубами, / Як наша пісня, росте вздогін*” [6, с. 482]); орнітальні, представлені назвами: *журавлі, лелеки, лелеченьки* („*З далекого краю / Лелеки летіли, / Та в одного лелеченьки / Крильонька зомліли*” [6, с. 476]); астральні, виражені лексемами: *зірка, зірниця, небо, сонце* („*Дзвенить у зорях небо чисте, / Палає синім льодом шлях*” [6, с. 481]); ті, що характеризують абстрактні поняття, позначені словами: *душа, серце, любов, ненависть* („*Моя душа, немов тополя, / Зазеленіла на снігу*” [6, с. 481]) та ін.

У межах релігійних сакральних концептів-образів виділяються насамперед такі, як: „Бог” і „Богородиця”, репрезентовані відповідними лексемами-вербалізаторами. При цьому більш розгалуженим є номінативне поле концепту „Богородиця”, представлене назвами, характерними для язичницького: „*Оранта*” („*Де Оранти видиво нетлінне, / На каштанах зоряна роса...*” [6, с. 487]); християнського: *Богородиця Діва, Благословенна Марія, Матінка Свята* („*Богородице Діво, / Світ зійшов з хреста, / На долонях – рани, / В серці – піста*” [6, с. 489]) й індивідуально-авторського світоглядів: *мрія, молитва, світла серебро* („*Богородице Діво, / Світла серебро, / Змий з чола людини / Каїна тавро...*” [6, с. 489]).

Загалом дослідження концептосфери сакрального, реалізованої в художній мові, дозволяє відтворити основні віхи у творчості автора, сприяє осмисленню його текстів. Так, інтенціонал зазначених імен охоплює різноманітні смисли і конотації – загальнолюдські та національні, відображені у дзеркалі індивідуальних уподобань. Звертаючись до вегетативних, орнітальних, астральних та інших образів-символів, Д. Павличко в пісенній ліриці утворює ідеї світла, життя, кохання, добра, нерідко затьмарені печаллю, тугою та под. Наприклад, стосовно етнокультурного концепту „явір (яворина)” В. Жайворонка зауважує, що „в народних піснях явір уживається як символ туги, печалі козака, парубка за коханою, за рідною домівкою” [2, с. 660]. Аналогічне розуміння простежуємо і в Павличкових текстах („*Сніг летить колючий, ніби тріна, / Йде зима й бескидами гуде. / Яворові сниться яворина / Та її кохання молоде*” [6, с. 480]). Концептуальну навантаженість образу-символу явора засвідчують атрибутивні синтагми із прикметником *яворовий*, як-от: „*ліс яворовий*”, „*листочка яворовії*”, у тому числі й індивідуально-авторські: „*думки яворовії*”, „*серце яворовеє*”, „*вогни яворові*” („*Підпалим небеса колись / Вогнями яворовими*” [6, с. 478]).

Подібне характеризує й інші концептуалізовані образи. Так, „сонце”, як і в українській етнотрадиції, у досліджуваних текстах символізує життя, радість, утіху („*Радуйся, що сяє калач і виноградо, / З темряви рождається сонця новизна!*” [6, 487]). Серед концептуальних смислів, що їх акумулював сакральний концепт „небо” у Павличкових творах, привертає увагу той, в якому, як і в українській етнокультурі, „відбилоса вірування народу про сполучення неба із землею” [2, с. 388] („*Із землі на небо веде твоя дорога / Та сама, що з неба на землю привела*” [6, с. 487]). Загалом різна космологічна символіка в аналізованих текстах досить виразно демонструє зв'язок сакрального із духовними цінностями українського народу. У Павличкових піснях зображене „ясне”, „чисте”, „зоряне” небо, що, як відомо, є провісником Бога („*На ясні зорі, на тихі води / Нас великодній покликав дзвін*” [6, 483]).

Знаходимо у досліджуваних текстах і багато абстрактних іменників, що вербалізують передусім такі концепти, як „душа”, „серце”, „любов” та ін. Зазвичай про них говорять, що вони поєднують в собі як сакральну, так і несакральну частини (М. Скаб). Павличкові тексти помітно демонструють їх сакральну сутність. Наприклад, автор виводить персоніфікований образ душі, що „*Над снігом стала, / Неначе яблуня в плодах*” [6, 481] (пісня „Дзвенить у зорях небо чисте”), в якій сплелися любов і журба (пісня „Два кольори”), і яка чекає об'явлення дива (пісня „Моя душа чекає дива”) тощо.

Водночас для Павличкових пісенних текстів досить помітною є об'єктивація сакрального у його вужчому, суто релігійному, сприйнятті. Незважаючи на те, що образи Бога, Богородиці автор реалізує в декількох піснях, відповідні концепти, проте, характеризуються семантико-когнітивною багатогранністю. Проілюструємо це на прикладі сакрального концепту „Богородиця”. Іntenціональне поле його визначають такі концептуальні смисли: „Та, якій звірють свої біди” („*Богородице Діво, / Вийди*

в ранню рань.../ Слухай скарги людства, / Голоси страждань” [6, 488]); „Та, яка здатна розрадити” („Богородице Діво, / Світ зішов з хреста... / Поверни нам радість, / Матінко Свята!” [6, 489]); „Та, яка сіє добро в душі людей” („Богородице Діво, / Світла сребро... / Об'єднай нам душі / Вірою в добро!” [6, 489]).

Експлікований у піснях сакральний концепт „Богородиця” однаковою мірою увібрав як язичницьке, так і християнське розуміння відповідного образу. Зокрема, знаходимо у досліджуваних текстах рядки, в яких об'єктивуються уявлення про Богородицю як матір усього суцього, матір-землю, „благословенний плід утроби якої ототожнювався з її весняним відродженням” [2, с. 45] („Подивись на землю, на всеплодуще лоно, / Що тебе зродило з Господнього зерна” [6, с. 486]). Звідси і образ Оранти – „Великої Богині-Матері, ... непереможної заступниці нашої” [2, с. 420] („Де Оранти видиво нетлінне, / На каштанах зоряна роса. / Сяє Київ – серце України, / як соборів Божих небеса” [6, с. 487]).

З іншого боку, у пісні „Ave, Maria!” автор чітко дає зрозуміти, що тут йдеться про Богородицю як Матір Бога. Поет апелює до Діви Марії: „Чекаю на Тебе, / Благословенная!” [6, с. 489]. За допомогою відповідної номінації автор акцентує увагу на винятковій святості Божої Матері. Д. Павличко наслідує українські етнокультурні традиції у змалюванні Богородиці, зображаючи її як неземну істоту в золотих тонах („Вийди в ранню рань, / В чистім сяйві сонця / Над землею стань” [6, с. 488]).

Індивідуально-авторське розуміння образу Богородиці засвідчують рядки, в яких об'єктивується асоціативна паралель: Божа Матір – Мати Україна („Україна, як мати, одна, Уклонись до її знамена, / Сонця й неба вдихни, / Поклонись, присягни, / Що помреш, як накаже вона” [6, с. 484]).

Загалом Павличкові образи Бога й Богородиці помітно корелюють із Шевченковими. Як і Великий Кобзар, Д. Павличко, з одного боку, вірить у Божу всемогутність та закликає: „Дай, Боже, нам тримати в сяйві слави / Єдинокровні береги Дніпра!” [6, с. 488], а з іншого – покладає надії на „Людину мудру”, закликаючи її: „Не впадай в розпуку, в темноті помсти й зла. / Радуйся своєю подібністю до Бога, / Слова невмирущістю, космосом чола” [6, с. 486].

У ході аналізу виявлено також низку інших концептів-образів, які є маркерами різноманітних сакральних ситуацій. Зазвичай такі ситуації пов'язані з народженням і смертю людини, коханням, битвою з ворогами, пролиттям крові і сліз, із хронотопічними і локальними покажчиками тощо. Наприклад: „Ніч накрила очі / Мені молодому, / Несить мене, лелеченьки, / Мертвого додому” [6, с. 476] або „Вставай, народе, в святую годину, / Та не для помсти за рідну кров, / Вставай за правду, за Україну, / Вставай, народе, твій час прийшов!” [6, с. 483].

Значущість запропонованого дослідження, присвяченого аналізу сакрального у поезії Д. Павличка, полягає в тому, що дозволяє скорегувати уявлення про міфопоетичну картину світу етносу і автора, виявити ті пріоритети, що визначають ментальність як українського народу загалом, так і окремих його представників. Аналіз Павличкових піснених текстів засвідчив прагнення поета виразити власні судження, націлені на прояснення таємниць людського буття, любові й ненависті тощо. Семантико-когнітивна наповненість розглянутих у статті сакральних концептів значною мірою зумовлена багатогранністю таланту поета-співця, силою його почуттів. Нам імпонують поетова закоханість у життя, любов до рідного краю, України, її народу, тому просимо у Господа для ювіляра здоров'я, творчих сил і хисту до праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абетка християнської науки і обряду. – Івано-Франківськ: Теологічна Академія, 2002. – 339 с.
2. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
3. Жайворонок В. Українська етнолінгвістика: Нариси. – К.: Довіра, 2007. – 262 с.
4. Жулинський М. Відчайдушний голос українського болю / Павличко Д. Вибрані твори: у 2 т. – Т.1. Вірші. Поеми. – К.: „Українська енциклопедія” імені М. П. Бажана, 2008. – С. 5-25. (Бібліотека Української Літературної Енциклопедії: вершини письменства).
5. Новикова М. Міфи та місія. – К.: Дух і література, 2005. – 432 с.
6. Павличко Д. Вибрані твори: у 2 т. – Т. 1. Вірші. Поеми. – К.: „Українська енциклопедія” імені М. П. Бажана, 2008. – 605 с. (Бібліотека Української Літературної Енциклопедії: вершини письменства).

Галина ПАВЛИШИН

РЕЦЕПЦІЯ РОМАНУ МАРІЇ МАТІОС «СОЛОДКА ДАРУСЯ» ДМИТРОМ ПАВЛИЧКОМ

Статтю присвячено аналізу сприйняття роману Марії Матіос «Солодка Даруся» критиками та літературознавцями, особливу увагу звернено на реценцію твору Дмитром Павличком. Роман М. Матіос аналізується у концепції нерозривного зв'язку – людина – історія.

Ключові слова: історія, роман, реценція, постмодерна література.